

Thema-overleg: Soortenkennis

6 maart 2024

Vleermuizen - Bob Vandendriessche, Vleermuiswerkgroep

Natuurpunt

- Focus op Europa. In de lage landen, 20-25 soorten waarvan slechts een deel gebouwgebonden is
- Natuurlijke verblijfplaatsen van vleermuizen: bomen (holtes, scheuren, barsten, spechtenholen, losse schors) en grotten in de breedste zin van het woord.
- Winterverblijven:
  - In delen van Europa waar er geen vries is (zachte winters) houden vleermuizen geen winterslaap (soms in het zuiden van Europa zoals Sardinië).
  - Vleermuizen zoeken een temperatuur tussen de 1 en 10 graden met een hoge luchtvochtigheid, tijdens hun winterslaap. Hier gaan ze in torpor, een diepe rust waar hartslag, lichaamstemperatuur en ademhaling omlaag gaan.
- Kraamkolonies:
  - Groepen met verschillende vrouwtjes en jongen
    - Mannetjes komen meestal solitair, maar soms ook in kleine groepen voor
  - Bij kraamkolonies (zomer): jongen kunnen tot 1 à 2 weken hun lichaamstemperatuur niet op peil houden, en zijn daardoor afhankelijk van temperatuur van het verblijf en de lichaamstemperatuur van de volwassen dieren. Hiervoor zijn temperaturen rond 25-30°C tot 37°C geschikt. Niet boven de 40, want dan wordt uitdroging een probleem voor de jongen.
- Paarverblijfplaatsen
- Najaar: dynamische periode voor vleermuizen. Kraamkolonie valt uiteen, vrouwtjes en mannetjes gaan op zoek naar paarverblijfplaatsen
- Tussenverblijfplaatsen:
  - Bij migratie wordt gebruik gemaakt van tussenverblijfplaatsen.
  - Netwerk aan verblijfplaatsen: soms ook dagelijks wisselen tussen verblijfplaatsen

Nog steeds onduidelijk welke soorten en welk deel van de populatie, welk type verblijfplaatsen gebruikt. Uitzonderingen zijn niet de regel (vb: een laatvlieger die op zolder wordt gevonden in de winter wil niet zeggen dat deze soort in regel in de winter op zolders verblijft).

Antropogene verblijfplaatsen

Antropogeen equivalent van de (koude) grot: groeves, ruïnes, forten, kelders, bunkers, waterbouwkundige constructies zoals in rioolkokers. In plaats van rotsspleten bieden wij spouwen en dilatatievoegen. Warme "grotten" zijn grote zolders en waterbouwkundige constructies. Bomen met los schors worden vervangen door gevelbekleding en luiken, terwijl het equivalent van een boomholte een zolders met balken is of een opgehangen vleermuiskast.

Wetgeving en problematiek

In België hebben we het natuurdecreet en soortenbesluit. Op papier staat dat alle verblijfplaatsen streng beschermd zijn en niet bewust of onbewust verstoord mogen worden.

Nog onduidelijk wat "wetenschappelijk bewezen effectieve" maatregelen zijn, terwijl deze noodzakelijk zijn voor mitigatie in de bouw. Dit geldt bij sloop (sterfte of verdwijnen van verblijfplaatsen), renovatie (aanpassingswerken maar ook na-isolatie, waarbij sterfte, verstoring, verjaging of het ongeschikt maken van verblijfplaatsen plaatsvindt). Voor nieuwbouw geldt dat gebouwen veelal volledig

ontoegankelijk gemaakt worden (faunahermetisch) voor vleermuizen en andere fauna. Bij de conceptfase moet hiermee rekening gehouden worden.

Verstoring en sterfte zorgt voor een directe impact op de populatie: vleermuizen hebben een relatief kwetsbare populatiedynamiek en hebben weinig verweer tegen onnatuurlijke sterfte.

Op alle niveaus, van screening, monitoring en handhaving, dat de capaciteit er niet is. Er ontbreekt know-how om iets aan de problematiek te kunnen doen. Ook bij nieuwbouw geldt dat er nog te weinig kennis en inzicht is om natuurinclusief te ontwerpen voor vleermuissoorten.

Geschiktheid van verblijfplaats staat of valt met omgevingsfactoren. Bereikbaarheid speelt een rol, maar ook de aanwezigheid van kunstlicht.

Mitigatie in de spouw

Kunnen we niet gewoon vleermuiskastjes hangen als mitigatie voor spouwmuurisolatie? Nee, want er is niet genoeg variatie mogelijk in een kleine kast. In een bestaand gebouw dat niet goed geïsoleerd is, is er een enorme variatie aan temperatuur en luchtvochtigheid aanwezig. Hierdoor hebben vleermuizen keuzevrijheid in waar te gaan zitten.

De stenige massa langs de binnenkant van gebouw werkt als hittebuffer. Deze valt echter weg met isolatielaag. Nu proberen we alle warmtelekken van binnen naar buiten tegen te gaan, waardoor de omstandigheden in de spouw veranderen. De condities zullen veranderen met de condities buiten, waardoor de voor vleermuizen constante omstandigheden verdwijnen.

Mitigatie één op één, waarbij mitigatiemaatregelen een eenwaardige equivalent zijn van de oude omstandigheden, is heel lastig. Het inbouwen van nestkasten in verschillende gevels zou iets kunnen doen, er zijn veel types beschikbaar met variatie in formaat en materiaal. Het is echter heel moeilijk – onmogelijk – om de juiste temperatuurgradiënt te vinden hierin. Het openlaten van de spouw is echter van grotere waarde dan inbouwstenen aanbrengen. Hiervoor moet 1-2 cm luchtspouw aanwezig zijn om toegankelijk te blijven, waardoor de vleermuizen kunnen verkruipen door de hele spouw.

Er zijn heel wat opties die wel potentieel hebben maar deze zijn nog in experimentfase. Daarnaast vinden mensen die met een bouwfysisch oog kijken, zoals architecten, zulke ontwerpen vaak niet goed vanwege het risico op koudebruggen en dergelijke.

Inbouwen van neststenen in verschillende gevels? Verschillende types beschikbaar (formaat + materiaal): zijn deze stenen een grote meerwaarde, nieuwbouw beter in het ontwerp de spouw openlaten dan inbouwstenen. Grotere variant geven aan het dier. Goed gevoel voor bouwers met steen omdat ze dan weten waar de dieren zitten ipv over heel het gebouw.

Verder lezen over vleermuizen?

- Soortenbeschermingsprogramma vleermuizen
- www.eurobats.org/publications
- www.bats.org.uk/our-work/buildings-planning-and-development
- www.zoogdiervereniging.nl/kennisbank/informatie-over-vleermuizen
- www.ecopedia.be/soortbeheer

Lacunes in kennis

- Nood aan in kaart brengen van acuut bedreigde vleermuizen (meervleermuis...) naast natuurinclusief bouwen. Nulmeting en erna ook monitoring. Voor veel soorten tasten we in het duister wat betreft het voorkomen van de verblijfplaatsen.
- Hoeveel procent van de populatie van vleermuizen in VI/NL van de verschillende soorten leeft in gebouwen?
- Zijn er precedents in Vlaanderen waar er wel opgetreden is ikv overtreding op het soortenbesluit ikv verbouwingen en vleermuizen?

Vragen uit de chat

Hoeveel procent van de populatie vleermuizen in Vlaanderen en Nederland van de verschillende soorten leeft in gebouwen?

Daar hebben we niet bij alle soorten een goed idee van, verschilt ook tussen zomer en winter.

- Laatvlieger is in Vlaanderen (en Nederland) 's zomers zo goed als 100% een gebouwbewoner, maar 's winters is de kennis zo goed als onbestaande (lees: we weten niet waar het gros van die populatie overwintert; mogelijk/wellicht deels in spouwen, voor de rest enkel hypothesen).
  - Grotendeels idem voor meervleermuis
- Gewone grootoorvleermuis: vinden we 's zomers zowel in bomen als in gebouwen, maar geen idee van de verdeling (echt géén idee dus, dwz: zowel 50/50 als 10/90 zijn even plausibel). 's Winters vinden we die slechts in opvallend lage aantallen in de grotachtige (antropogene) objecten, maar aangezien er uit bomen voor de winter enkel anekdotische waarnemingen zijn, en geen systematische data (technisch erg lastig te onderzoeken), is het gissen hier.
- Gewone baardvleermuis: 's zomers in mooie aantallen zowel in bomen als in gebouwen (allebei relatief makkelijk vast te stellen), 's winters in mooie aantallen in de getelde grotobjecten (grootteorde Vlaanderen enkele duizenden) en opnieuw: zo goed als geen data uit de bomen, en/dus door gebrek aan betrouwbare populatieaantallen (-schattingen) geen idee van de verhoudingen.

Om het nog moeilijker te maken: een aantal soorten kunnen in principe met gemak een eind (grootteorde tientallen tot paar honderd km) tot behoorlijk ver (+1000km) wegtrekken (of naar ons toekomen vanuit het noorden) in het najaar, en dan zit je al snel in een compleet ander landschap (denk Luxemburg met de rotsspleten, of Wallonië met z'n +3000 grotten of veel hoger aanbod aan holtes in dikke bomen, of de mediterrane kust met zo goed als geen winter.... Welk deel van de populaties wegtrekt en welk deel hier aankomt? Geen idee, enkel schattingen.

Zijn er precedënten in Vlaanderen waar er wel opgetreden is in het kader van overtreding op het soortenbesluit rondom verbouwingen en vleermuizen?

Preventief uiteraard wel (wel nog altijd veel willekeur, geen heldere lijn, soit), sanctionerend schiet er mij zo niet direct een case te binnen.

Zijn nestkasten aan gevels en/of op palen of aan bomen vlakbij woningen een goed alternatief voor vleermuissoorten die veel in gebouwen zitten?

Meestal niet tot eigenlijk bijna nooit. Het lange (beleefde) antwoord: als dat goed en doordacht aangepakt wordt, is het beter dan niks.

Een bijkomend probleem is dat als alternatieve (nieuwe) verblijfplaatsen al bewoond geraken door vleermuizen (wat dus in de eerste plaats al veronderstelt dat ze geschikt zijn!), daar meestal nogal wat tijd over gaat, tot meerdere jaren; immers: de kans dat ze in hun netwerk voorlopig nog iets beters 'in de aanbieding' hebben (tot ook die plek sneuvelt...) dan het kastje - dat wij zo geweldig vinden -, is nogal groot. Dat is een serieuze handicap voor het 'monitoren van effectiviteit': best lastig om een plek zo lang op te volgen -vaak tegen beter weten in-.

Oorzaak van die traagheid: vleermuizen moeten die alternatieve constructies (ook als ze perfect geschikt zijn) nog zien te vinden (van nature spelen sociale geluiden -zo weten we- een rol bij kennisoverdracht daarover, dus er is wel -beperkt- geëxperimenteerd met het afspelen van dat soort geluiden bij nieuwe verblijfplaatsen, terzijde) én ze moeten de plek 'herkennen als geschikt', wat ook niet zo evident is (lang verhaal). Bedenk: vleermuizen herkennen die nieuwe verblijfplaatsen niet (zozeer) 'op zicht', ze moeten zowel de ingang als de achterliggende ruimte zelf eerst met behulp van hun sonar zien te ontdekken en evalueren. Dat lijkt misschien allemaal eenvoudig, maar het gebruik van sonar is erg energie-intensief (sta zelf maar eens een uur lang keihard te roepen, je zal het snel merken), het is dus logisch dat een groep vleermuizen die een verblijfplaats verliest, niet gewoon 'random' de omgeving (laat staan de ruime omgeving) gaat beginnen afspeuren naar 'iets anders', maar eerst terugvalt op wat ze al -letterlijk- blindelings weten terug te vinden én dat in hun ervaring - om het eens met onze woorden te zeggen - 'bewezen effectief' is.

Vogels – Timo Roeke, Vogelbescherming Nederland

Vogels laten zich wat makkelijker sturen en de maatregelen zijn wat minder complex dan bij vogels. Maar ook lopen we hier tegen zaken aan, waaronder wetgeving.

Eén op 20 vogelsoorten leeft wereldwijd in stedelijk gebied. Stedelijk gebied wordt vaak onderschat in belang voor de biodiversiteit en de vogelwereld. Een iconsoort voor de stedelijke ontwikkeling is de gierzwaluw. Voordat wij er waren, waren er waarschijnlijk ook veel minder gierzwaluwen (in NL en Be?), een echte cultuursoort. Hierom dragen we voor hen verantwoordelijkheid.

Natuurinclusief bouwen was tot de jaren '80 de standaard zonder dat we het wisten, toen begonnen we met isoleren. De cultuurvogels kregen het toen ineens moeilijk. Hoe is het met de vogelstand in het stedelijk gebied? We lopen wat betreft metingen in het stedelijk gebied achter ten opzichte van andere biotopen. Trends zijn daarom vooral bekend vanaf begin jaren '80' - '90. Maar de kans is groot dat daarvoor dezelfde negatieve trend te zien was als sinds die periode. Niet alleen de gebouwen zijn minder toegankelijk geworden, ook de inrichting van de rest van het gebied (bijv.: tuinen) is veranderd. (Conifeer)hagen, die ook zorgen voor broedgelegenheid en veiligheid voor bijvoorbeeld sperwers, zijn veelal vervangen door schuttingen en we zijn onze tuinen gaan verharderen. Ook zijn veel inheemse soorten vervangen door exoten. Hierdoor is de stedelijke omgeving lastiger geworden voor de stadsvogels.

Huismus

- Enorme afname vanaf de jaren '80, van meer dan 50%. Het gaat nu weliswaar wat beter in de laatste jaren, maar we zijn lang niet op het niveau van voor de jaren '80. Het gaat met de huismus "stabiel slecht".
- Plaatsen van een neststeen is niet voldoende! De hele stedelijke groenvoorziening moet in orde zijn: grotendeels inheems, zodat het aansluiting vindt bij de biodiversiteit. Niet alle exoten zijn schadelijk, maar het grootste deel is ofwel schadelijk, ofwel ecologisch niet relevant.
- Inbouwstenen: lange termijnoplossing (opbouwkasten ververen sneller, trekken krom)
- Uit praktijk blijkt dat huismussen heel tevreden zijn met gierzwaluwkasten. Zijn wat minder kritisch dan de gierzwaluw. Als je een gierzwaluwkast pakt: gierzwaluw doet er langer over om een gebied te koloniseren. In de tussentijd kunnen de huismussen de kasten bewonen. Zodra de gierzwaluwen in de kast willen wonen, jagen ze de huismus eruit (dit klinkt zielig, maar de huismus vindt dan wel weer een plekje).
- Welke plek is geschikt?
  - Gratis download: gids natuurinclusief ontwikkelen [a54262c3-9ae4-47ad-a4f6-e6b0f1c4e1fb.pdf \(vogelbescherming.nl\)](#)
  - Windrichting noordoost
    - Op het zuiden te veel zon waardoor het in de kast te warm wordt
    - Op het westen komt het slechte weer vaak vandaan, dan loopt er water in de nestkasten
    - Of op andere windrichting onder afdakje.

Natuurinclusief beschermen gaat verder dan huismus en gierzwaluw! Deze soorten zijn jaarrond beschermd, dus daar moet je wat mee. Maar:

- Het gaat niet goed met de kauw: nuttige vogels want ze eten insecten en kevers op, maar worden vaak niet genoemd omdat we te druk zijn met de huismus en gierzwaluw.
- Huiszwaluwtil: is te plaatsen in een wijk, waar huiszwaluwen zelf hun nest aan kunnen bouwen met leem.

Mitigeren - migratie

Wanneer is een vogel in Nederland – en wanneer moet je dus mitigeren?

- Gierzwaluwen zijn maar 100 dagen in het land, vanaf ongeveer 18-20 (Vlaanderen) of 27 april (Nederland), buiten die tijd kan gemitigeerd worden. Dan kunnen er vervangende maatregelen getroffen worden.
  - Wel altijd ecologisch onderzoek doen! Er zouden ook vleermuizen of huismussen in verblijven kunnen zitten.
- Huismus zit in winter veelal in struiken en amper in gebouwen zelf. In het algemeen gebruiken gebouwgebonden vogels vooral gebouwen in het broedseizoen, als ze op het nest zitten
- BIJ12 kennisdocumenten: [Kennisdocumenten Soorten – Natuurbescherming - BIJ12](#)
  - Staat alle informatie op over windrichting, hoogte, etc.

Schoonmaken nestkasten

- Nestkast prima laten zitten, hoeft niet schoongemaakt te worden.
  - De winter werkt zuiverend! Gedurende de seizoenen verdwijnt het organisch materiaal, waaronder eierschalen, bloedluizen, dode vogels, etc. Hoogstens eens in de zes jaar: leeghalen en schoonmaken met kokend water. Maar hoeft niet!
  - Kan met de ingebouwde nestkasten ook niet, en hoeft dus ook niet! Deze hoeven nooit schoongemaakt te worden. Ook als een gierwaluw een nestkast bewoont waar eerder een huismus gezeten heeft, gooien ze zelf het oude nestmateriaal naar buiten.

Roofvogels

Er gaat al veel aandacht met het plaatsen van nestkasten voor roofvogels (bosuil, slechtvalk, ...). Hierbij rekening houden met de druk die een toppredator heeft op het systeem!

- In een grote stad kan een slechtvalk leven van duiven, kraaiachtigen, kokmeeuwen en halsbandparkieten. Maar in een omgeving waar deze soorten niet veel voorkomen, zullen ze jagen in naastgelegen gebieden: grutto's, Kieviten, watersnippen, houtsnippen, maar ook minder algemene stedelijke vogels.
- Houd de gewone soorten gewoon – richt je op die soorten en laat “het paradepaardje” (de predator) liggen voor een later moment.

Eksters, zwarte kraaien en kauwen

- Is over verschillende regio's bewezen dat ze slechts een minimale impact hebben op populaties van kleinere vogelsoorten. Ze zijn ook nuttig aangezien ze heel wat insecten eten.
- Hebben een slechte reputatie waardoor er jammer genoeg maar weinig aandacht naartoe gaat.
- Verdwijnen van kleinere zangvogels heeft te maken met een andere variabelen.
- Ze laten zich hoogstens wat minder zien, maar dat betekent niet dat ze er niet zijn.
- Kauwen zijn hele intelligente vogels! Kautjes hebben een partner voor het leven. Zij communiceren met elkaar, bijvoorbeeld als er eten is gevonden. Eén van hen doet dan het geluid van een sperwer na, waardoor de rest van de kautjes bang wordt en wegvliegt. Dan kan het paartje fijn eerst even eten, tot de rest doorheeft dat het nep was.

